09/03/2022

Η ιστορική Μονή Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων Πάρνωνα

/ Ιερές Μονές

Η Ιερά Μονή Αγίων Τεσσαράκοντα Μεγαλομαρτύρων είναι κτισμένη σε μία περιοχή με σπάνιο φυσικό κάλλος, η οποία διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για ησυχαστική ζωή, μία ζωή, που συγκινεί και εμπνέει τους Μοναχούς.

Σε απόσταση 15΄ βορειοανατολικά από τη νέα Μονή βρίσκεται η παλαιά Μονή, κτισμένη σε μια φυσική χαράδρα δίπλα στα ήρεμα νερά του χειμάρρου Σωφρόνη (σε απόσταση 20΄από τη Σπάρτη).

Πρόκειται για μία ολόκληρη μοναστική πολιτεία με κελλιά για τους Μοναχούς, διαδρόμους ανάμεσα στα κελλιά, Ναό (Καθολικό), αποθήκες για τα τρόφιμα, Τραπεζαρία των Μοναχών («Τράπεζα») και άλλους μοναστηριακούς χώρους.

Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, η οποία σώζεται μέσα στο σπηλαιώδη Ναό του παλαιομονάστηρου, η Μονή κτίστηκε το έτος 1305 επί βασιλείας του Αυτοκράτορος του Βυζαντίου Ανδρονίκου του πρεσβύτερου (1283-1328):

Ανηγέρθη εκ βάθρων και ανιστορήθη ο θείος ναός των αγίων ενδόξων μεγάλων μαρτύρων Τεσσαράκοντα δια συνεργίας και πόθου Γερμανού ιερομονάχου και Γρηγορίου μοναχού και Θεοδοσίου μοναχού επί της βασιλείας των ευσεβεστάτων βασιλέων Ανδρονίκου και Ειρήνης και Μαρίας , μητρός των Παλαιολόγων έτει ΩΙΓ’.

Όπως προαναφέραμε, ο Ναός (το Καθολικόν) είναι σπηλαιώδης. Πρόκειται δηλ. για ένα φυσικό σπήλαιο διαμορφωμένο περίτεχνα σε Ναό.

Στο βάθος του σπηλαίου είναι τοποθετημένη η Αγία Τράπεζα, ενώ όλες οι επιφάνειες είναι αγιογραφημένες από το σπουδαίο Λακεδαιμόνιο αγιογράφο Κωνσταντίνο Μανασσή, όπως αναφέρει σχετική σωζόμενη επιγραφή.

Το σύνολο των τοιχογραφιών είναι αξιόλογο, η θεματολογία εκτεταμένη και τα χρώματα πλούσια, ζεστά και κατανυκτικά. Ξεχωρίζει για τη σπάνια εκφραστικότητά του το Μαρτύριο των Αγίων Τεσσαράκοντα.

Η παλαιά Μονή μάλλον κτίστηκε, για να φιλοξενήσει προϋπάρχουσα μοναστική Αδελφότητα και είναι απίθανο να ακολουθήθηκε η αντίθετη πορεία, δηλ. κάποιος ενάρετος ασκητής να ζούσε αρχικά μόνος και στη συνέχεια να προσείλκυσε κοντά του πλήθος μαθητών.

Η μόνη πρόσβαση, που είχε η Παλαιά Μονή προς τον έξω κόσμο, ήταν ένα μονοπάτι με κατεύθυνση προς δυσμάς. Επειδή το μονοπάτι αυτό ήταν στενό και δύσβατο, για τον ανεφοδιασμό της Μονής σε τρόφιμα κι άλλα αναγκαία κατασκευάστηκε εξαρχής μία αποθήκη στη θέση της σύγχρονης Μονής, όπου άλλωστε βρίσκονταν και τα μοναστηριακά κτήματα, αμπέλια, ελαιώνες κ.α., καθώς και ο σταύλος των ζώων.

Έτσι με την πάροδο των ετών η περιοχή αυτή εξελίχθηκε σε Μετόχι αρχικά της Παλαιάς Μονής και στη συνέχεια κατέληξε να γίνει η νέα Μονή, η οποία αντικατέστησε την Παλαιά.

Η αντικατάσταση αυτή επεβλήθηκε εκ των πραγμάτων για τους εξής τρεις κυρίως λόγους: 1) πολλές φορές εξαιτίας των πλημμυρών που προκαλούσαν τα όμβρια ύδατα αλλά και εξαιτίας άλλων δυσμενών καιρικών συνθηκών (χαλάζι, πάγος) απειλούνταν άμεσα οι καλλιέργειες της Μονής και ως εκ τούτου ήταν επιβεβλημένη η επί τόπου παρουσία περισσοτέρων του ενός αδελφών της Μονής.

Έτσι σιγά – σιγά κτίστηκαν κι άλλα κελλιά και μοναστηριακά οικοδομήματα και εν ολίγοις πραγματοποιήθηκε συν τω χρόνω αξιόλογη και αποφασιστικής σημασίας επέκταση του Μετοχίου. 2) Μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι ραγδαίες βροχοπτώσεις παρέσυραν πέτρες, ξύλα και χώμα, καταπνίγοντας και καταχώνοντας την Παλαιά Μονή. Αν κρίνουμε μάλιστα από την υπάρχουσα κατάσταση του Παλαιομονάστηρου μία τέτοια εκδοχή είναι πιθανή, αν όχι αληθής. 3) Κακοποιά στοιχεία, όπως οι Αλβανοί, ανάγκασαν τους Μοναχούς να εγκαταλείψουν την προσφιλή τους Μονή.

Ως αποτέλεσμα αυτής της πραγματικότητας λοιπόν προέκυψε η νέα Μονή. Με τα παλαιότερα και αρχαιότερα αλλά και τα νεώτερα κτίριά της. Με εκείνα που είναι σύγχρονα της αρχικής εγκαταστάσεως των Μοναχών στη νέα Μονή και με τα μεταγενέστερα. Τα πρώτα είναι κατά κανόνα θολωτά επιμήκη οικοδομήματα με πολύ παχείς τοίχους (1 μ.). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η παλαιά τραπεζαρία της νέας μονής, η οποία ήταν αγιογραφημένη. Επίσης ο φώκος (focus: εστία), ένα κυκλικό οικοδόμημα με ένα τεράστιο τζάκι στη μέση, όπου οι μοναχοί κάθονταν επάνω στα κτιστά καθίσματα εφαπτόμενα στους τοίχους και ζεσταίνονταν εκ περιτροπής. Ο φώκος ή φωτάναμμα των Αγίων Σαράντα αποτελεί σπάνια περίπτωση και το γεγονός αυτό επισημαίνεται και στη σχετική βιβλιογραφία.

Τέλος στη νότια πλευρά τής Μονής και συγκεκριμένα στο ανατολικό άκρο της πτέρυγας υπήρχε πύργος τετραόροφος εφοδιασμένος με πολεμοθυρίδες (πιθανότατα καταχύστρες, από όπου χυνόταν καυτό λάδι στους επιδρομείς) και σκοπιές. Ήταν ένα είδος άκροπόλεως της Μονής, απ” όπου οι Μοναχοί αμύνονταν κατά των Αλβανών επιδρομέων. Σήμερα σώζονται οι τρεις από τους τέσσερις ορόφους, εκ των οποίων ο τρίτος έχει μετατραπεί σε Μουσείο της Μονής.

Το Καθολικό της νέας Μονής είναι Ναός σταυροειδής με τρούλο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η τοιχοδομία του Ναού, η οποία σε γενικές γραμμές είναι απλή. Τεμάχια πλακών από άλλους Ναούς ή μαρμάρων της κλασικής αρχαιότητος ή τέλος μαρμάρινες πλάκες ενεπίγραφες ή άλλες με ανάγλυφες διακοσμήσεις είναι εντοιχισμένες στους εξωτερικούς τοίχους του Καθολικού.

Αμυδρός, μυστηριώδης και κατανυκτικός είναι ο εσωτερικός φωτισμός του Ναού, τον οποίο ένας περιορισμένος αριθμός μικρών παραθύρων έχει κατορθώσει να δημιουργήσει.

Οι αγιογραφίες του Ναού αποτελούν ένα θαύμα της βυζαντινής ζωγραφικής και αγγίζουν τα όρια της υψηλής τέχνης. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή του καθολικού, η οποία αναφέρει ως κτήτορες τον ιερομόναχο Κυπριανό, ηγούμενο της Μονής καί τους Μοναχούς Παρθένιο και Θεοδόσιο, τις αγιογραφίες εξετέλεσε ο

περίφημος εκ Ναυπλίου καταγόμενος αγιογράφος Γεώργιος Μόσχος. Εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη – προσκυνητή το πλήθος των θεμάτων, ο πλούτος των χρωμάτων, η βαθιά έκφραση αλλά και η χάρη στη στάση και την κίνηση των εικονιζόμενων αγίων και τέλος η ισορροπία και η αρμονία των πολυπρόσωπων συνθέσεων. Εδώ θα δει κανείς όλο το θεματολόγιο της βυζαντινής τέχνης: Οσίους και Οσίες, Μάρτυρες, Σκηνές Μαρτυρίων, Σκηνές από τη ζωή του Ιησού Χριστού (Χριστολογικός Κύκλος) τους 24 οίκους των Χαιρετισμών, θέματα με δογματικό και λειτουργικό περιεχόμενο και άλλα πρωτότυπα θέματα που η καλλιτεχνική ιδιοφυΐα του Γ. Μόσχου μπόρεσε να συλλάβει. Εντυπωσιακό τέλος είναι το ξυλόγλυπτο τέμπλο και ο επίσης ξυλόγλυπτος Αρχιερατικός θρόνος με τα υπέροχα διακοσμητικά θέματα και τις εμφανείς επιδράσεις της τεχνοτροπίας μπαρόκ σε μερικά σημεία.

Δίπλα ακριβώς από το Καθολικό της Μονής βρίσκεται το παρεκκλήσιο της Ζωοδόχου Πηγής (Παναγίας της Χρυσοπηγής) και έξω από τον περίβολο της Μονής, σε απόσταση 300 μέτρων περίπου ο κοιμητηριακός Ναός, αφιερωμένος στους Αγίους Πάντες.

Η Ιερά Μονή των Αγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων από την ίδρυσή της ακόμη είχε προσελκύσει την εύνοια του Οικουμενικού Πατριαρχείου και είχε κινήσει το ενδιαφέρον Μητροπολιτών και Επισκόπων. Έτσι, το Οικουμενικό Πατριαρχείο, εκτιμώντας τις αρετές των μοναχών της και αναγνωρίζοντας ότι η Μονή εκπληρώνει με συνέπεια και ευσυνειδησία τον προορισμό της, την ανακήρυξε σταυροπηγιακή Μονή και της προσέφερε παρά πολλά προνόμια. Από τότε πολλά άλλα μοναστήρια άρχισαν να προσαρτώνται στη Μονή για να μπορούν να εκπληρώνουν τον προορισμό τους χωρίς εμπόδια, τα οποία προέβαλλαν οι μουσουλμάνοι Τούρκοι κατακτητές, και πολλές αφιερώσεις κτημάτων επακολούθησαν. Συνολικά τέσσερα (4) πατριαρχικά σιγγίλια απελύθησαν κατά καιρούς, τα οποία διασφάλιζαν τη σταυροπηγιακή αξία της Μονής. Το τέταρτο μάλιστα απελύθη επί της πατριαρχίας του Γρηγορίου Ε΄.

Αλλά και σουλτανικά φιρμάνια εκδόθηκαν, τα οποία επιδαψίλευσαν στη Μονή εξαιρετικά προνόμια και γενικά οι Σουλτάνοι ποτέ δεν υστέρησαν σε εκδηλώσεις εύνοιας προς τη Μονή.

Το πιο σπουδαίο από αυτά τα έγγραφα, τα οποία είχε στην κατοχή της η Μονή είναι ο Αχταναμές (διαθήκη) του Μωάμεθ, ιδρυτή τής θρησκείας του Μωαμεθανισμού. Αυτή τη διαθήκη την είχε συντάξει ο Μωάμεθ αρχικά για τη Μονή του Σινά και με αυτή παραχωρούσε στην Εκκλησία και τους λειτουργούς της, Επισκόπους, Ιερείς, Μοναχούς και Ασκητές πλήρη ελευθερία στην εξάσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων, τους απάλλασσε από κάθε είδους φορολογία και

στρατιωτική υποχρέωση και επιπλέον υποχρέωνε τους μουσουλμάνους να τους προστατεύουν από όσους τους ενοχλούσαν.

Ο Αχταναμές βοήθησε πράγματι τη Μονή σε δύσκολες ημέρες. Η παράδοση αναφέρει ότι η Μονή χρησιμοποίησε τον Αχταναμέ για να αμυνθεί απέναντι στις αρπακτικές διαθέσεις των Τούρκων διοικητών, υπαλλήλων αλλά και πάσης φύσεως επιδρομέων, οι οποίοι ενοχλούσαν τη Μονή και τους μοναχούς, ζητώντας χρήματα, τρόφιμα κα.

Για να απαλλαγούν λοιπόν οι Μοναχοί μία για πάντα από τις ενοχλήσεις των Τούρκων, κρέμασαν τον Αχταναμέ πάνω από την εξωτερική θύρα της Μονής και τοποθέτησαν μπροστά του καντήλι που έκαιγε συνεχώς. Οι Τούρκοι, βλέποντας τον Αχταναμέ με την ιερή απεικόνιση του χεριού τού Μωάμεθ προσκυνούσαν με ευλάβεια και έφευγαν χωρίς άλλες απαιτήσεις.

Στη Μονή σώζονται επίσης αξιόλογα ιερά κειμήλια, όπως ξυλόγλυπτοι σταυροί, άγια δισκοπότηρα, αργυρές λειψανοθήκες με ανάγλυφες διακοσμήσεις, άμφια, ευαγγελιστάρια, κηροπήγια, ασημένιοι δίσκοι, χειρόγραφοι συναξαριστές, αρχαίες εικόνες και μία μαρμάρινη κολυμβήθρα, όπου τελούσαν το Μεγάλο αγιασμό των Θεοφανείων.

Επίσης εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η Βιβλιοθήκη της Μονής, η οποία διαθέτει πολυάριθμους χειρόγραφους κώδικες.

Μεγάλη και ανεκτίμητη υπήρξε η προσφορά της Μονής στον υλικό και πνευματικό αγώνα του Έθνους κατά την παλιγγενεσία του 1821. Η Μονή ανέπτυξε πολύπλευρη δράση και στον τομέα της Παιδείας (μορφωμένοι αδελφοί της Μονής δίδασκαν τα γράμματα σε φτωχά παιδιά των γύρω χωριών και επιπλέον τους παρείχαν τροφή και αναγκαία είδη) στον τομέα του καταρτισμού των υποψηφίων κληρικών, της διενέργειας συσσιτίων, της καταβολής λύτρων για την εξαγορά αιχμαλώτων, της γενναίας οικονομικής ενισχύσεως και συνδρομής του Αγώνα, της παροχής εφοδίων και τροφίμων στους αγωνιστές(χιλιάδες οκάδες σιτάρι, αιγοπρόβατα κ.α.). Γι΄αυτό το λόγο και η Μονή έχαιρε της εκτιμήσεως και της ευγνωμοσύνης όλων. Είναι μάλιστα χαρακτηριστική η μεγάλη αφοσίωση σε αυτήν του σπουδαίου οπλαρχηγού και ηγέτη της Επαναστάσεως Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.

Πηγή: Ιερά Μητρόπολη Μονεμβασίας και Σπάρτης